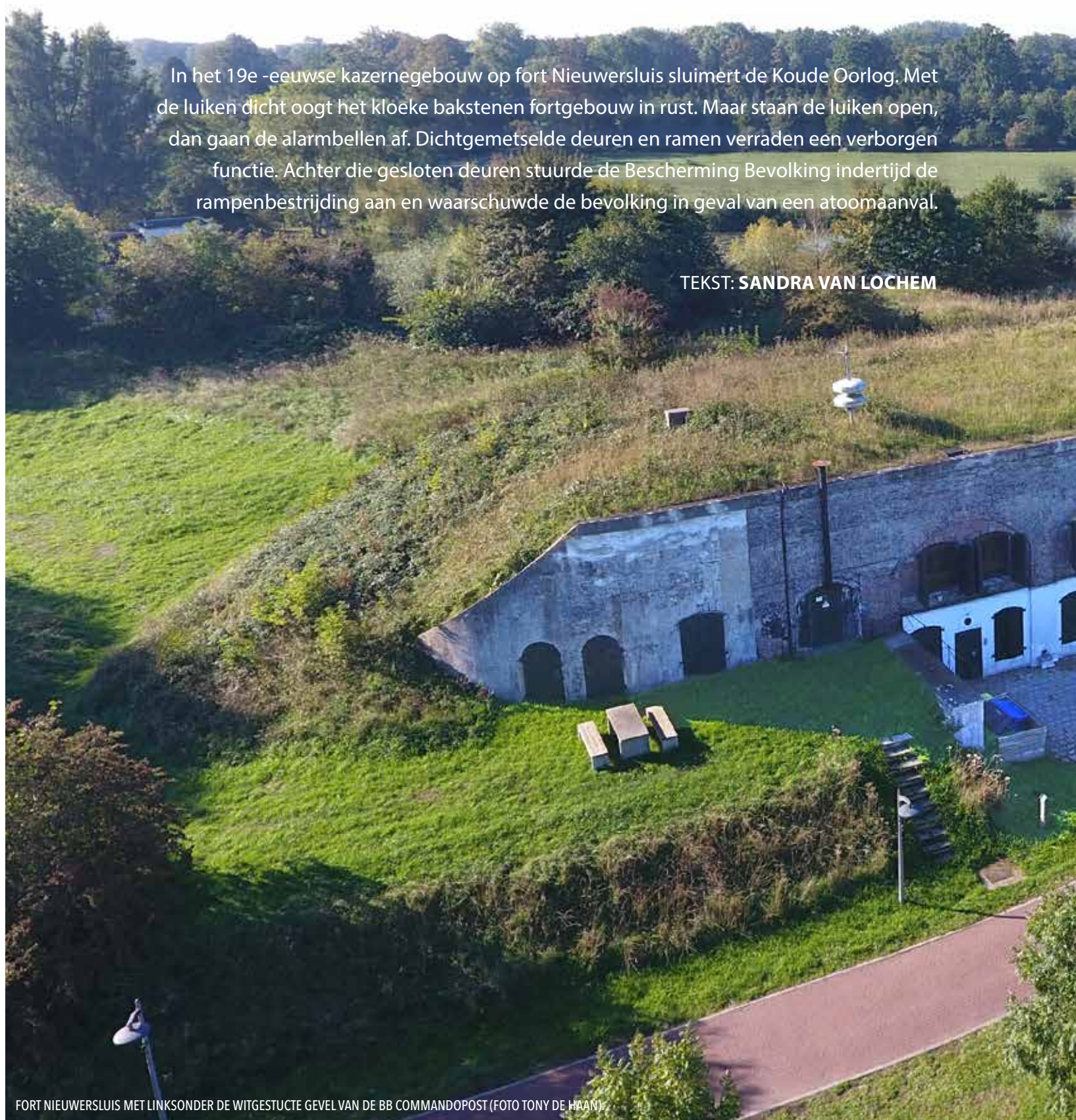

Atoombunker Nieuwersluis centrum hulpverlening in Koude Oorlog

ALS DE BOM VALT...

In het 19e -eeuwse kazernegebouw op fort Nieuwersluis sluimert de Koude Oorlog. Met de luiken dicht oogt het kloeke bakstenen fortgebouw in rust. Maar staan de luiken open, dan gaan de alarmbellen af. Dichtgemetselde deuren en ramen verraden een verborgen functie. Achter die gesloten deuren stuurde de Bescherming Bevolking indertijd de rampenbestrijding aan en waarschuwde de bevolking in geval van een atoomaanval.

TEKST: SANDRA VAN LOCHEM

FORT NIEUWERSLUIS MET LINKSONDER DE WITGESTUCTE GEVEL VAN DE BB COMMANDOPOST (FOTO TONY DE HAAN)

COMMANDOKAMER
(FOTO SANDRA VAN
LOCHEM).

Het gebruik van fort Nieuwersluis tijdens de Koude Oorlog is de laatste toepassing van het fort voor verdediging. Het begon in 1673 met een versterking om de strategisch belangrijke nieuwe sluis in de Vecht te bewaken.

ONTSMETTINGSDOUCHE
(FOTO SANDRA VAN
LOCHEM).

In de 19e eeuw werd Fort Nieuwersluis onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie en kreeg het zijn huidige aanzien met torenfort, bomvrije kazerne, remises en aarden wallen. In 1965 tenslotte werd in de kazerne een zelfstandige atoombestendige unit voor de Bescherming Bevolking ingebouwd. De Bescherming Bevolking (BB) was in 1952 opgericht om de bevolking in tijden van oorlog te beschermen. Aanleiding was de angst voor een Sovjetaanval en kernoorlog die tijdens de Koude Oorlog het Westen decennialang in zijn greep zou houden.

Beschermingsorganisatie

De BB was een civiele beschermingsorganisatie, grotendeels bemand door vrijwilligers. Zij viel onder verantwoordelijkheid van het ministerie van Binnenlandse Zaken.

De BB lichtte de bevolking voor over mogelijke gevaren van een kernoorlog en waarschuwde bij een calamiteit. Ook grootschalige rampenbestrijding en hulpverlening aan slachtoffers vielen onder haar taken.

De BB had een brandweerdienst, een eerstehulpdienst, een reddingsdienst en een ABC-dienst, ter bescherming tegen aanvallen met atoomwapens (later nucleaire of kernwapens genoemd) en biologische en chemische wapens. De voorlichtingstaak (Individuele Zelfbescherming en Bedrijfszelfbescherming) is vooral bekend door de brochure 'Wenken voor

de bescherming van uw gezin en uzelf', die ieder huishouden ontving. De waarschuwingstaak en hulpverlening werden in Nieuwersluis gecoördineerd vanuit de BB-commandopost in het fort. Eind jaren vijftig groeide de dreiging van het gebruik van kernwapens. In vergelijking met conventionele bommen heeft een atoombom veel groter effect: een enorm rampgebied met lang aanhoudende radioactieve straling en talloze doden en gewonden.

Om de aansturing van de organisatie en hulpverlening ook onder zulke moeilijke omstandigheden te verzekeren versterkte de BB de commandoposten en maakte ze 'atoom proof'. De al bestaande regionale (kring) commandopost in Nieuwersluis, op grond van de Willem III kazerne, bleek niet geschikt om aan te passen aan de nieuwe eisen. Daarom week de BB uit naar het nabijgelegen fort Nieuwersluis, dat sinds 1960 als strategisch vestingwerk was opgeheven maar nog steeds eigendom was van Defensie.

In de oostvleugel van de kazerne bouwde de BB een nieuwe, volledig gas- en luchtdicht af te sluiten unit die geheel zelfvoorzienend was in geval van oorlogsdreiging met kernwa-

pens, biologische wapens en chemische wapens. De nieuwe kringcommandopost van de Bescherming Bevolking B-kring Utrecht-a met werkgebied het Vechtgebied ten noorden en noordwesten van de stad Utrecht was vanaf oktober 1965 operationeel.

VERBINDINGSKAMER
(FOTO TONY DE HAAN).

BB paraat bij Sovjetaanval met kernwapens

Ontsmettingsdouche

Het volledig afsluiten van de commandopost was geen kleinigheid. Het fort bestond immers uit afzonderlijke ruimten met allemaal ramen en deuren naar buiten. Alle openingen van de beoogde commandopost werden grondig dichtgemetseld, 50 centimeter dik. De post was compleet ingericht met werk- en slaapruiden en noodvoorraden (vacuüm verpakt en ingeblikt voedsel) voor in totaal 45 mensen. In geval van nood kon de BB-ploeg het afgesloten van de buitenwereld twee weken vol houden.

Een zware stalen gasdichte en drukbestendige toegangsdeur geeft toegang tot de commandopost. Binnen heerste continu overdruk, dat hield radioactieve straling en andere schadelijke gassen buiten. Was een binnentredende BB-er besmet met radioactieve straling, dan moest hij meteen onder de ontsmettingsdouche. Zijn besmette kleren wierp hij in een luik, die werden later verbrand.

FALL-OUT WAARSCHUWINGS-
LAMP (FOTO RENÉ KOSTER).

FOTO LINKS:
NOODAGGREGAAT (FOTO
MARTIN STEVENS).

FOTO RECHTSBOVEN:
OVERDRUKVENTIEL (FOTO
TONY DE HAAN).

FOTO RECHTSONDER:
OVERDRUKMETER (FOTO
SANDRA VAN LOCHEM).

Schone kleren aan en dan mocht hij doorlopen naar de werk- of slaapruijnten. BB-ers werkten in ploegendienst. In de slaapzaal stonden vijf stapelbedden voor elk drie personen. Van de dertig wakkere medewerkers waren er vijftien aan het werk en vijftien legden een kaartje of zaten te eten in de kantine annex recreatieruimte. Ze deelden met zijn allen één douche en drie wasbakken.

Communicatie van levensbelang

Op het dak van het fort stond een hoge antenne voor radio-communicatie met het provinciale commando en de overige kringcommandoposten. Communicatie met de buitenwereld was van levensbelang om te weten wat er buiten gebeurde en hoe vervolgens te handelen.

Het berichtencentrum vormde, samen met de aangrenzende ABC-ruimte en de commandokamer, het kloppende hart van de commandopost. Bij de ABC-dienst kwamen meetgegevens vanuit de omgeving binnen. Vaste en verplaatsbare meetposten binnen het werkgebied van de kring registreerden de hoeveelheid radioactieve neerslag (fall-out) of gifgassen. De ABC-medewerkers analyseerden de binnenkomende gegevens en tekenden aard en omvang van de ramp in op wandkaarten. Ze berekenden zones met verschillende intensiteiten stralingsgevaar of chemische of bacteriologische besmetting.

In de kamer ernaast was het berichtencentrum. Daar zaten verbindingsmedewerkers achter radio, telefoons, telexen en facsimile-apparatuur om berichten te ontvangen en door te geven. Als een bericht klaar was voor verdere afhandeling, ging het lampje boven de betreffende telefoonkap bran-

den. De communicatie binnen de post ging via formulieren die de telefonisten via luiken in de muur doorgaven aan de ABC-ruimte of commandokamer. Dat verkleinde de kans op vergissingen en vermeed oplopen van emoties op hectische momenten. De commandopost had een eigen telefooncentrale, een bedrijfszekere handstekkercentrale. Nauw contact was er met het (militaire) Korps Mobiele Colonnies die bij calamiteiten de BB met extra mankracht en materieel ondersteunde.

Alarmering

Achter in de verbindingsruimte was het kamertje van de waarschuwingsdienst en alarmering. De waarschuwingsdienst bediende de sirenes om de bevolking te alarmeren bij luchtgevaar en radioactieve en/of chemische neerslag. Verspreid in het werkgebied van de kring stonden sirenes op hoge gebouwen.

In de commandokamer hingen grote kaarten aan de wand. Alle incidenten, explosies en andere calamiteiten tekende men daarop in. Het commandoteam besliste op basis van alle binnengekomen informatie welke actie ondernomen moest worden. Instructies aan BB-ers buiten in het rampterrein over welke taken en hulpverlening ze moesten verrichten verliep via mobiele radioverbindingen (mobilifoons en portofoons). Om in noodsituaties twee weken lang geheel zelfstandig te kunnen blijven functioneren, bevatte de commandopost eigen voorzieningen voor luchtfiltering en voor de opwekking van elektriciteit. Een grote luchtbehandelingsinstallatie geleverd door NV Artos uit Vught filterde de lucht en hield de post op overdruk om binnendringen van gassen tegen te

gaan. Lucht van buiten werd eerst door twee zandfilters en daarna door een koolstoffilter geleid om radioactiviteit en schadelijke stoffen tegen te houden. De lucht binnen de post werd gerecirculeerd. Mocht de stroom uitvallen, dan stonden er vier fietsen om de luchtcirculatie al trappend op gang te houden. Alle installaties en overige voorzieningen zoals warm water, verwarming en de kookplaten in de kantine werkten op elektriciteit. Als de stroom uitviel schakelden de noodverlichting en de communicatiesystemen over op accu's totdat het noodaggregaat gestart was, een grote DAF dieselmotor gekoppeld aan een generator. Met een voorraadtank van 5.000 liter dieselolie kon die het hele systeem van elektriciteit voorzien. Als de waterleiding uitviel of als het leidingwater besmet was leverde een bronpomp water uit een 86 meter diepe bron. Het water uit de bronpomp diende vooral als koelwater voor het aggregaat, alleen in uiterste nood gebruikte men het als drinkwater.

Natuur én erfgoed

Eind 1986 is de Bescherming Bevolking opgeheven. Vredes-taken van de BB als opvang bij calamiteiten gingen over naar brandweer en Rode Kruis. Maar het gebruik van de

atoomvrije unit op fort Nieuwersluis was nog niet ten einde. Het Korps Mobiele Colonne vestigde er van 1987 tot 1992 zijn regionaal commando. Sinds 1996 is het fort in handen van Natuurmonumenten, die het beheert als ensemble van natuur én erfgoed. In het torenfort overwinteren vlemmingen. De kazerne is gerestaureerd en delen worden gebruikt als kleinschalige kantoorruimten en horeca. In de voormalige commandopost zijn nog veel sporen die herinneren aan het gebruik door de Bescherming Bevolking. De telefooncentrale en de telefoonkappen tonen het cruciale belang van verbindingen. De wandkaart in de commandokamer geeft het werkgebied van de kringpost aan. Gedreven vrijwilligers hebben het noodaggregaat weer draaiende gemaakt. In de luchtbehandelingsruimte is het afgesloten en zelfvoorzienende karakter van de commandopost tastbaar. De fietsen verwijzen naar mogelijke benauwde noodsituaties om bij stroomuitval de ventilatie in de afgesloten ruimten al trappend voort te zetten. Gelukkig is het nooit zover gekomen. De bom viel niet.

Cultuurhistoricus Sandra van Lochem is specialist erfgoed en landschap bij Natuurmonumenten.

Fietsen voor luchtcirculatie bij stroomuitval

LUCHTBEHANDELINGSRUIMTE (FOTO MARTIN STEVENS).

FIETSEN IN LUCHTBEHANDELINGSRUIMTE (FOTO TONY DE HAAN).

Bezoekinformatie:
 Rijksstraatweg 7B,
 Nieuwersluis. Theetuin
 elke zondag open.
 Regelmatig
 rondleidingen door
 fortengidsen van Natuur
 monumenten, zie www.natuurmonumenten.nl.